

Лук'яненко О. В. «Доля відповідальності лежить на кожному з нас»: освітяни УРСР у боротьбі з культом Сталіна / Лук'яненко Олександр Вікторович // Materiály VIII mezinárodní vědecko - praktická konference «Aktuální vymoženosti vědy - 2012». - Díl 9. Historie. Hudba a život: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o – С.3-5.

Лук'яненко Олександр Вікторович

Полтавський національний педагогічний університету ім. В. Г. Короленка

«Доля відповідальності лежить на кожному з нас»: освітяни УРСР у боротьбі з культом Сталіна

У біографічних та автобіографічних розвідках часто можна зустріти свідчення того, що педагогічні працівники (як Г. Кулик з Полтавського педінституту) сприймали «як свято ... розвінчання культу особи «великого вождя» [1, С.127]. Коли ж почалась подібна зміна настроїв? Ще до оприлюднення офіційної позиції влади у справі Сталіна світ побачила постанова ЦК КПРС від 22 червня 1956 року «Про викладання у вищих учбових закладах політичної економії, діалектичного та історичного матеріалізму та історії КПРС».

Документ розпочав кампанію теоретичного обґрунтування культу Сталіна, зокрема, торкнувшись проблем промахів у війні [2, арк.8-13]. Його пізніше продублювало Міносвіти СРСР у наказі від 3 липня 1956 року, в якому зауважило, що у вищій школі недостатньо велося роз'яснення шкідливих наслідків культу [3, арк.81]. Проте, кульмінацією стало оприлюднення прийнятої 30 червня 1956 року Постанови ЦК КПРС «Про подолання культу особи та його наслідків». Текст постанови було опубліковано. Доступний широкому загалові документ відіграв роль сірника у пороховому складі. На поверхню піднялися найнеймовірніші факти біографії не лише «вождя народів» Сталіна, який «непомірно переоцінив свої заслуги, увірувавши у власну непогрішимість» [4].

За декілька днів документ знайшов широке обговорення у масах людей. Освітнянська еліта цього разу була доволі колоритною у своїх виступах. Одні повторювали обвинувальні вирoki диктатору, доповнюючи їх власними спостереженнями та умовиводами. Так, полтавець М. Різун, визнаючи помилки «вождя народів», посіяні підозру і тривогу, констатував: «Культ особи роздувався шалено, і, я б сказав, перейшов навіть у стихію, проти якої трудно було виступати». Та, критикуючи Й. Сталіна, забираючи у нього звання класика, Різун, однак, не вдавався до крайнощів: «те, що він зробив корисне, треба визнати і під час лекцій не обходити ці питання» [5, арк.24]. Згодом ця упевненість перейшла навіть у тематичні публікації освітян у періодичній пресі, коли вже без остраху писатимуть про те, що «в останні роки Сталін гальмував розвиток СРСР» [6] та паплюжив теорію Леніна [7, арк.51].

Інші під час обговорення тексту постанови шукали причини такого становища. Викладач Черкаського педінституту П. Маруня висловив голосне звинувачення, за яким у проблемах СРСР був «винний не тільки Сталін, але всі ми, в тому числі і товариші, які оточували Сталіна» [8, арк.57]. Переконаними у причетності освітян «як працівників ідеологічного фронту» до поширення культу особи у масах були педагоги в інших містах [9, арк.36зв]. Полтавська освітянка Богунова заявила: «Ми зараз сваримо покійників і боїмося, як би чого не трапилось. Доля відповідальності лежить на кожному з нас» [10, арк.7]. Причину подібного вкорінення культу вони вбачали у тому, що він знаходив своє відображення «в букварі, і у перших книгах для читання, історії, Конституції» [11, арк.37].

Треті роздумували про донесення проблеми до широких мас. Харківський історик Ф. Дніпровий слушно зазначав, що ця постанова дуже багато проблем принесла гуманітарним вишам, бо з її виходом треба було додатково пояснювати студентам, чому викладачі вищої школи допускали помилки у читанні того чи іншого курсу [12, арк.18].

Зрештою, багатьом ВНЗ довелося щонайменше півроку копітко звільняти навчальні курси від присутності у них постаті Сталіна [13, арк.6]. Професори

Харківського ДПІ скаржились, що їм опісля доводилось довго просиджувати в архівах, переписуючи навчальні посібники для своїх студентів, вибудовуючи хоча б нові описи громадянської війни [14, арк.28].

Осібнo стояли пропозиції заборонити користуватись біографією Сталіна, а «Коротким курсом» історії партії радили користуватись доки не буде видано нового курсу [5, арк.24]. Молоді було що пояснювати, бо, за спогадами сучасників, студенти вищої школи боялися щось говорити про культ особи Сталіна, бо сказане сьогодні могло розцінюватись негативно через деякий час.

Окремі викладачі висловлювали пересторогу щодо швидкого ознайомлення молоді з текстом постанови, інші тримали впевненість у правильності реакції молоді. Так, М. Малич з Полтавського педінституту зауважила: «Основна маса наших студентів правильно сприйняла документи з'їзду. Це був великий перелом у студентів, тому що вони виховані у той час, коли на кожному кроці зустрічались із культом Сталіна. Нам треба багато робити, щоб студенти добре і якнайменш хворобливо пережили цей перелом» [5, арк.22-23].

Схожі виступи були у викладачів зі Станіславського, Сумського, Харківського педінститутів. В останніх двох навіть радили прискорити цей процес, бо молодь за браком інформації починала слухати закордонне радіомовлення, яке рясніло наклепами на соціалістичну дійсність [16, арк.13; 16, арк.4; 17, арк.118]. Хоча і через рік по роботі у цьому напрямку, деякі з педагогів зауважували, що окремі студенти все ще мали пережитки минулих поглядів у свідомості, тому доводилося вдаватися до різних засобів впливу [18, арк.26].

Список використаних джерел та літератури:

1. Марченко Н. Г. Кулик Григорій Іванович / Н.Г. Марченко / / Історія Полтавського педагогічного інституту в особах. Матеріали конференції, присвяченої 80-річному ювілею інституту. Полтава : «Кларисса». – 1995. – С.125-128.
2. ЦДАВО України, ф.4621, оп.3, 24 арк.

3. Держархів Сумської області, ф.Р-2817, оп.3, спр.232, 167 арк.
4. Постанова Центрального комітету КПРС «Про подолання культу особи і його наслідків» // Зоря Полтавщини. – 3 липня 1956. – №128. – С.1-2.
5. Держархів Полтавської області, ф.П-251, оп.1, спр.4829, 253 арк.
6. Держархів Київської області, ф.П-485, оп.3, спр.6, 69 арк.
7. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.541, 65 арк.
8. Держархів Черкаської області, ф.П-2187, оп.1, спр.21, 164 арк.
9. Держархів Полтавської області, ф.П-244, оп.1, спр.3919, 105 арк.
10. Там само, спр.3945, 46 арк.
11. Держархів Полтавської області, ф.П-19, оп.1, спр.231, 45 арк.
12. Держархів Харківської області, ф.Р-4293, оп.2, спр.696, 99 арк.
13. Там само, спр.686, 19 арк.
14. Там само, спр.740, 121 арк.
15. Держархів Сумської області, ф.Р-5369, оп.1, спр.321, 25 арк.
16. Держархів Харківської області, ф.Р-1780, оп.3, спр.495, 267 арк.
17. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1877, 53 арк.
18. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.588, 91 арк.